

της συζυγικής σχέσης ιδιοκτησίας», καθώς είχε πει για το έργο της *Λαγνεία* (1989). Από τα πρώτα της βήματα το 1970 με το *Είμαστε κρύφτες μωρά μου*, αργότερα στις *Βουμένες* (1975), στην *Πιανίστρια* (1983), στην *Αρρώστια ή Μοντέρνες γυναίκες* (1987), όπου μια γυναίκα φέρνει στον κόσμο ένα σίδερο, ή στο *Σύννεφα Σπίτι* (1990), δεν παύει να παρουσιάζει τη σκοτεινή πλευρά των γυναικών, ως συνεργών αλλά και ως αυτουργών στην κατάπιση.

Και σίγουρα δεν εκφράζει τον ατομισμό της μεταμοντέρνας εξομολογητικής γρα-

φής. Η βραβευσή της είναι σίγουρο ότι θα ανοίξει πολλές πόρτες για τη γενέθλια χώρα της. Η Γέλινα πάντως έχει ήδη δηλώσει ότι δεν αντιλαμβάνεται το βραβείο ως το *άνθος στο πέτο της Αυστρίας*.

Στα ελληνικά κυκλοφορούν από τις εκδόσεις «Εκκρεμές» τα εξής βιβλία της Ελφρίντε Γέλινα:

Η Πιανίστρια, 1997, μτφρ. Μαριάννα Σταυροπούλου, *Η Λαγνεία* 1999, και *Οι αποκλεισμένοι*, 2001, μτφρ. Λευτέρης Αναγνώστου.

Adieu Ζακ Ντερντά

Στον επικήδειο για τον Εμμανουέλ Λεβιάς ο Ζακ Ντερντά ρωτούσε «Σε ποιον απευθύνεται κενείς σε τέτοιες στιγμές;» για να απαντήσει στη συνέχεια ότι απευθυνόμαστε ευθέως στον εκλιπόντα, μιλάμε σε αυτόν που τον αγαπάμε και τον θαυμάζουμε, προτού μιλήσουμε σχετικά με αυτόν. Μέσα από τα λόγια του ίδιου του Ντερντά, τα οποία παραθέτουμε ως φόρο τιμής σε ένα μεγάλο στοχαστή, αλλά και ως ένα αφελές τέχνασμα που σκοπό θα είχε να παρατείνει την παρουσία του κοντά μας, θα θέλαμε να μιλήσουμε για το πένθος που μας προκαλεί η απώλειά του. Ενός στοχαστή «που τον γνωρίσαμε ζώντα, που τον διαβάσαμε και τον ξαναδιαβάσαμε, τον ακούσαμε και από τον οποίο περιμέναμε ακόμα μια απάντηση, ωσάν αυτή η απάντηση

να έπρεπε να μας βοηθήσει να πιαστούμε διαφορετικά, αλλά και να διαβάσουμε αυτό που νομίζαμε ότι είχαμε διαβάσει με τη σφραγίδα της υπογραφής του και το οποίο διατηρούσε τα πάντα εν εφεδρεία, και μάλιστα κατά πολύ περισσότερο από όσο πιστεύαμε πως ήδη τον είχαμε

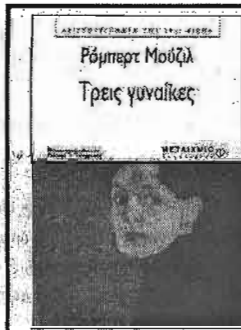
του Γεράσιμου ΚΑΚΟΥΡΗ

αναγνωρίσει». Δες και θα μπορούσαμε να επαυρωθώσουμε σε ένα χρόνο που θα θέλαμε να επεκτεινόταν πέρα από την τελευταία στιγμή του θανάτου, νιώθουμε την ανάγκη να εκφράσουμε τη λύπη μας γιατί δεν επιτρέψαμε συχνά στον εαυτό μας να εκφράσει το χρέος μας απέναντι στο μεγάλο διανοητή, του οποίου η σκέψη

στάθηκε πάντα πηγή έμπνευσης και σταθερό σημείο αναφοράς και χρησίμευε επίσης σαν αντιχέλιο για να ακουστεί η δική μας φωνή. Πώς όμως θα μπορούσε αυτός ο ψίθυρος να διεκδικήσει τη δική του ύπαρξη, αν δεν ερχόταν σε αντίθεση, ακόμα και με αυθάδεια, στη φωνή του δασκάλου; Τώρα λυπούμαστε περισσότερο από κάθε άλλη φορά επειδή αυτός ο ψίθυρος κίπτε, αθέλητα και άδικα, ακούστηκε σαν «αμφισβήτηση», έστω κι αν ο μαθητής γνωρίζει «ότι μόνο αυτός θα αμφισβητηθεί από τη φωνή του δασκάλου που μέσα του προηγείται από τη δική του φωνή».

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

Επιμέλεια
Κώστας
Βούλγαρης
Γιάννης
Παπαθεοδώρου

Σειρά ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20ΟΥ ΑΙΩΝΑ

Ρόμπερτ Μούζιλ
Τρεις γυναίκες
διηγήματα

Τρεις ιστορίες που εξερευνούν τις σχέσεις αντρών-γυναικών υπό την καταλυτική σκιά κάθε μορφής απιστίας, γραμμένες από τον σημαντικότερο γερμανόφωνο συγγραφέα του 20ού αιώνα.

μόλις κυκλοφόρησε

METAIXMIO

βιβλία αιχμής

ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΛΑΕΙΑ
www.metaixmio.gr

Adieu Ζακ Ντεριντά

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ Ν ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

Σήμερα, μαζί με το πένθος βιώνουμε και την ευθύνη του τι να ανακαλέσουμε στη μνήμη μας σχετικά με τον απόντα. Όταν μιλάμε για το θάνατο κάποιου, δηλώνουμε ότι από εδώ και πέρα κάθε τι που έχει σχέση με αυτόν θα βρισκείται, θα φυλάσσεται εντός μας. Από εδώ και πέρα θα πρέπει να τον υποθέτουμε. Καθώς διαβάζει το ποίημα του Χέλντερλιν «Μνήμοσύνη», στο πλαίσιο μιας διάλεξης αφιερωμένης στον τότε πρόσφατα θανόντα φίλο του φιλόσοφο και κριτικό της λογοτεχνίας Πωλ ντε Μαν, ο Ντεριντά περιγράφει τη μνήμη ως ένα «αδύνατο (impossible) πένθος» ή «πένθος ερήμην». Δεν υπάρχει πένθος ή υπάρχει πένθος ερήμην, επειδή το αντικείμενο του πένθους δεν υπάρχει ανεξάρτητα, αλλά ζει «εντός μας». Το αντικείμενο της μνήμης δεν είναι απύρακτο και κατά συνέπεια δεν μπορούμε να ελπίζουμε στην εκκάλισή του. Η μνήμη δεν μπορεί να διασώσει το παρελθόν μέσω αναστοχασμού, εφόσον δεν υπάρχει παρελθόν απ' εαυτού για να διασωθεί. Δεν υπάρχει παρελθόν ανεξάρτητο από το παρόν, όπως δεν υπάρχει παρόν ανεξάρτητο από το παρελθόν. Αυτή άλλωστε είναι η ουσία της «χρονοπονητικής» διάστασης της «οιονεί υπερβατικής» (μη) έννοιας της διαφοράς (différance) όπως τη διατύπωσε ο Ντεριντά ήδη στις πρώτες του αναγνώσεις (π.χ. Η φωνή και το γραπτό). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, θα λέγαμε επίσης ότι σε ερωτήματα του τύπου «Πόσο σημαντική ήταν η σκέψη του Ντεριντά», δεν μπορεί να δοθεί απάντηση εφόσον η όποια αποτίμηση αναπόφευκτα υπερβαίνει κάθε παρουσία ως παρουσία απ' εαυτής. Στραμμένη προς το μέλλον αυτή η σκέψη, οδεύοντας προς αυτό, το συνοδεύει και ταυτόχρονα προέρχεται από το μέλλον. Φυσικά, αυτή η σκέψη έχει ήδη δημιουργήσει ένα «διακείμενο» του οποίου τα όρια είναι αδύνατο να ιχνηλατηθούν.

Αν επιχειρούσαμε μέσω ενός αφελούς εμπειρισμού να τραβήξουμε κάποια νήματα από αυτόν το διακείμενο ιστό, θα μπορούσαμε ίσως να διακρίνουμε ένα «εγκαινιαστικό» «ένεργημα» αυτής της σκέψης, που έχει γίνει παγκοσμίως γνωστό ως «αποδόμησις». Διατρέχοντας τον κίνδυνο να εξαλείψουμε την ετερότητα αυτής της σκέψης μετατρέποντάς την σε ένα ενοποιημένο σωμα θεσμών, θα λέγαμε ότι το περιεχόμενο (και δεν λέμε αντικείμενο) της αποδόμησης είναι ένα κείμενο. Σκοπός της είναι να καταστήσει εμφανή τη λανθάνουσα με-

της δυτικής φιλοσοφίας δίνει προνόμιο στην ομιλία σε σχέση με τη γραφή — ταυτίζοντας την ομιλία με την αναπνοή και την αναπνοή με τη συνείδηση ή το πνεύμα και περιορίζοντας τη γραφή σε μια ανεπαρκή μεταγραφή της ομιλίας — ο Ντεριντά αποφαινεται ότι η γραφή, ως ένα καθολικό σύστημα από διαφορές, αποτελεί προϋπόθεση τόσο για την ομιλία όσο και για αυτή τη μορφή γραφής που παραδοσιακά φέρεται να τη μεταγράφει.

Τις δεκαετίες του '60 και του '70, ο Ντεριντά, ταυτόχρονα με τις αποδομητικές αναγνώσεις φιλοσόφων όπως ο Πλάτωνας, ο Ρουσσώ, ο Χέγκελ, ο Χουσερλ ή ο Λεβί-Στρως, γράφει κείμενα περισσότερο παιγνιώδη (π.χ. *Glas*). Σκοπός του είναι να δείξει ότι κάθε εξαντλητικός ερμηνευτικός καθορισμός ενός κειμένου είναι άτοπος, γιατί η γλώσσα δεν αντλεί τη «σημασία» της από κάποιο βαθύτερο σημασιολογικό στρώμα όπως η εμπειρία ή η συνείδηση, αλλά από το παιχνίδι των διαφορών ανάμεσα σε όρους και από την «επαναληψιμότητα» τους, χωρίς καμιά αναφορά σε εξωγλωσσικές εγγυήσεις. Αυτός λοιπόν νομίζουμε ότι είναι ο ορθός τρόπος για να κατανοήσουμε την καταταλαιπωρημένη, από τους «κλικούς» αναγνώστες του, ρήση του Ντεριντά «Δεν υπάρχει τίποτα έξω από το κείμενο» ή «Όλα είναι κείμενο».

Σε μεγάλο μέρος του πιο πρόσφατου έργου του, βρίσκουμε τον Ντεριντά να ανασύρει έννοιες όπως, φιλία, νόμος, δικαιοσύνη, δώρο, φιλοξενία, κοσμοπολιτισμός ή συγχώρηση, για να αναφερθεί κριτικά σε συγκεκριμένα πολιτικο-κοινωνικά πλαίσια. Αυτή η αποκάλυψη της λογικής δομής που

Η κατάβαση του

Θα ήθελε κανείς να ήταν μια κρίσιμη (ήρα ερμηνεία) επίσκεψη στον κάτω κόσμο. Εκεί όπου ο Ντεριντά θα συναντούσε τα αγαστημένα πρόσωπα που έχασε, καθώς και όλους εκείνους, φανερούς ή κρυφούς, με τους οποίους κράτησε ανοιχτό διάλογο δια βίου, αλλά απεχθισέν τον ιδιαίτερα. Θα ήθελε κανείς να υποκύψει για λίγο στην αυταπάτη του μύθου και να πιστέψει στην επιστροφή, περιμένοντας να μείνει, από αυτόν τον τρομερό Ερμή της αναλήψεως για το βασίλειο του Αδη. Έχοντας διακινήσει με τόση επιμονή και τόσα πάθος δύσκολα αινίγματα και αλυτούς γρίφους της ανθρώπινης ύπαρξης, φαίνεται εύλογο να του είχε δοθεί οπτική χάρις. Θα ή-

του Δημήτρη ΔΗΜΗΤΡΟΥΔΗ

λαμε να τον δούμε απέναντι στην κορυφή της αλήθειας και μετά στον δρόμο της επιστροφής, προφητικά στη φιλοσοφία που έχει δει επιτέλους το μυστικό.

Τότε δεν θα καταπρυχόταν από τη ματιά της γραφής αλλά θα ενέδιδε στην επιθυμία που θέλει να γράψει και να κοιτάξει πίσω. Θα τον θέλαμε πανούργο απέναντι στον θάνατο, όπως ο Οδυσσεύς, όχι παρορμητικό, όπως ο Θάρσας. Η κατάβαση του Ντεριντά στον Αδη, όπως κάθε κατάβαση, ξεκινά σε αυτή που μένουν επάνω μια αδύνατη επιθυμία: να χρησιμοποιήσουν προσωρινά ότι ο θάνατος είναι δυνατός, γιατί είμαστε θνητοί.

Φαντάζομαι ότι ο Ντεριντά θα υπομειδιούσε ειρωνικά στην επίκληση αυτής της κλασικής αλληγορίας ή θα την «διάβαζε» εξονυχιστικά για να αποδείξει ότι η επιθυμία της παρουσίας κατοικεί αναπότρεπτα στον τόπο της «διαφοράς», εκεί όπου η συστατική αλήθεια την ίδια στιγμή διαφέρει από τον εαυτό της καταβάλλει το νόημα της. Η κατάβαση στον Αδη είναι η κατάργηση της «διαφοράς» ή διεκδίκηση της αθανασίας. Ένα τέχνασμα των θνητών να εξορκίσουν την επικείμενη αναχώρηση. Ένα τέχνασμα περιπτώ, αφού, όπως ο ίδιος έχει γράψει, ο θάνατος δεν μοιράζεται, είναι μοναδικός και αμεταβίβαστος, είναι αποκλειστικά δικός «μου». «Αδίκη και όταν πεθαίνω για κάτι άλλο ή για κάποιον άλλο».

Ο θάνατος δεν έχει επιστροφή, γιατί αν είχε δεν θα ήταν απολύτως ανεπιστρεπτό και σενάριο η ύμηση ευθύνης. Στα τελευταία κείμενά του ο ερμηνεύων τον θάνατο επιστρέφει συχνά ως το όριο που θέτει τον άνθρωπο έναντι της μη αναστρέψιμότητάς του. Η μελέτη θανάτου σταξερνάει την επίγνωσή του

αποδομηση ενός κείμενου αντίκει την ευρύτερη σημασία της απομνηνευγαίντεγχερική επεξεργασία της ιστορίας της δικτικής ομιλίας, σύμφωνα με την οποία αυτό το σύστημα σκέψης στην ολότητά του, με μερικές ηρωικές εξαιρέσεις (π.χ. Νίτοε), συγκροτείται από ιεραρχικές δυαδικές αντιθέσεις, όπου δίνεται προνόμιο στον ένα όρο της αντίθεσης (αυτού που σχετίζεται με μια παραγωγική «παρουσία»), ενώ ο άλλος όρος νοείται ως παραγωγός του πρώτου, ως το έκπτωτο μέλος του ζεύγους (π.χ. ταυτότητα / διαφορά, ομιλία / γραφή, άνδρας / γυναίκα, κ.λπ.). Ένα από τα σημαντικότερα μελήματα της αποδομησης είναι να αποσπαστεί το υπό ανάγνωση κείμενο από το ευρύτερο μεταφυσικό πεδίο στο οποίο ανήκουν οι όροι του, χωρίς η ίδια να ενδώσει σε αυτό το πεδίο. Για να προφυλάξει το κριτικό του εγχείρημα από μια τέτοια αποτυχία, ο Ντερριντά διαχωρίζει την αποδομητική στρατηγική (εφόσον περι στρατηγικής πρόκειται) σε δύο φάσεις. Στην πρώτη φάση δίνει το όνομα «αντιστροφή» [renversement]. Έτσι, αν π.χ. βρισκόμαστε αντιμέτωποι με ένα κείμενο που το προτιθέμενο εγχείρημά του προωθεί τον ιδεαλισμό, λειτουργώντας στο πλαίσιο της ιεραρχικής δυαδικής αντίθεσης ανάμεσα στο ιδεατό και το υλικό, η πρώτη κίνηση θα είναι να αντιστρέψουμε αυτή την ιεραρχία, να βρούμε εκείνα τα σημεία στο κείμενο που ενάντια στην πρόθεση του συγγραφέα του υποστηρίζουν το προβάδισμα του υλικού. Ο σκοπός της δεύτερης φάσης - που ο Ντερριντά ονομάζει «μετατόπιση» [déplacement] - είναι να εμποδίσει την παλιά αντίθεση να εγκατασταθεί πάλι, έστω και με μια αντεστραμμένη μορφή. Σκοπός της αποδομησης είναι να πάει πέρα από τη μεταφυσική τάξη πραγμάτων και αυτό προϋποθέτει μια ριζική αναδιοργάνωση του εννοιακού πεδίου μέσω της επανεγγραφής του νέου (προνόμιούχου) όρου, υπό τη νέα διευρυμένη του μορφή, στο σώμα του συστήματός. Αυτός ο νέος όρος είναι «μη αποφασιστικός» από τη σκοπιά του παλιού πεδίου (π.χ. ο «υμένας», που είναι ταυτόχρονα και μέσα και έξω, έτσι ώστε να μη μπορεί να απορροφηθεί πλέον από αυτό. Η ντερριντιανή έννοια της «γραφής» αποτελεί ένα καλό παράδειγμα για να επεξηγήσουμε τα παραπάνω. Έχοντας καταδείξει ότι η ολότητα

διέπει την υπό διερεύνηση έννοια συνήθως μας αφήνει αντιμέτωπους με μια αντίφαση ή ένα διπλό κατηγορούμενο. Στο *Le Siecle et le Pardon*, ο Ντερριντά διερωτάται «Τι σημαίνει όταν η κληρονομιά εμπριέχει μια εντολή ταυτόχρονα διπλή και αντιφατική;». Η αντίφαση έγκειται στο ότι συνυπάρχουν ταυτόχρονα η απαίτηση για μια άνευ όρων συγχώρηση του ενόχου ως ενόχου και η κοινή αντίληψη ότι η συγχώρηση θα πρέπει να δίνεται εφόσον ζητείται και υπό όρους μεταμέλειας και αναγνώρισης του λάθους εκ μέρους του ενόχου. Η θέση του Ντερριντά, η οποία αντηχούσε όλο και πιο δυνατά τα τελευταία 15 χρόνια, είναι ότι η υπεύθυνη πολιτική δράση και απόφαση συνίσταται στη διαπραγμάτευση ανάμεσα σε αυτές τις δύο ασυμβίβαστες αλλά και αδιαχωρίστες απαιτήσεις.

Τελειώνοντας, θα θέλαμε, έστω με έναν αδόκιμο τρόπο, να απευθυνθούμε «ευθέως, ολόισια» σε σένα, Ζακ Ντερριντά, για να σου πούμε ότι ήταν αγαθή τύχη που συναντήσαμε στο διάβα μας τη σκέψη σου.

Ο Γεράσιμος Κακολύρης διδάσκει Φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο Πατρών

θητότητας και η επίγνωση της θνητότητας εκπαιδεύει το άνθρωπο στο *ars moriendi*, στην έσχατη ευθύνη.

Ο Ντερριντά έγραψε για τον θάνατο διαβάζοντας κείμενα του Πλάτωνα, του Χάιντεγκερ, του Κόργκεν, του Λέβι-νέσ, του Παύστονα, αποχαιρέτησε φίλους, όπως ο παλιός του φίλος ο Πάολ ντε Μαν, κριτήθηκε στη γραφή με απεικονισμένο παθος σαν να μην έφτανε ποτέ ο χρόνος, και το σπουδαίο κέρδος λαβε όλως όσους θα επιχειρήσουν να τον νεκρολογήσουν, αποδομώντας πρωτίστερα τους επιβεβλημένους αποχαιρετισμούς. Η οξυγία της ματιάς και η πρόνοια του στοχασμού δεν άφησε τίποτε στη θέση του, αναποδογύρισε κάθε σύμβαση κάθε εφησυχασμού της γλώσσας, κάθε αντινοητή στάση.

Μιλώντας γι' αυτόν τώρα βρίσκομαι σε δεινή θέση, γιατί έχει ήδη προβλέψει τη στιγμή και έχει μιλήσει γι' αυτήν με τρόπο ανεπανόληπτο, αγγίζοντας όλες τις πτυχές του άρρητου με την εξαντλητική λεπτότητα της πολύτροπης σοφιστικής του λόγου του. Η μελέτη θανάτου και η μέριμνα του ζειν υπήρξαν για τον Ντερριντά διαρκείς έγνοιες στη γραφή του βίου του, στη βιο-γραφία του. Τώρα που έφυγε δεν αφήσαμε πίσω του οδηγίες ούτε προειδοποιήσεις αλλά αυτό που έκανε πάντα: έναν διαφορετικό τρόπο να διαβάζουμε τον θάνατο για λογαριασμό μας.

Είναι δύσκολο παρολαυτά να αποχαιρέτησεις τον Ζακ Ντερριντά. Δεν μπορείς να τον φανταστείς ότι πέρασε στην επικράτεια της σιωπής. Ακόμη και ο μύθος είναι για δική μας παρηγοριά. Πώς να ανταποκριθείς σε μια τόσο οδυνηρή απαίτηση; Ίσως συμφωνώντας μαζί του, όταν έλεγε, αποχαιρώντας τον Λουί Αλτουσέρ: «Συγχωρέστε με, λοιπόν, που θα διαβάσω και γιατί θα διαβάσω όχι αυτά που πιστεύω ότι πρέπει να πω (μπορεί ποτέ να γνωρίζω κανείς τι οφείλει να